

Konstprogram

Kolkajen

Illustration: Adept & Mandaworks

Kolkajen

Konstprogram Hjorthagen, Etapp 3, Kolkajen
Projektledare: KiWi

Bakgrund

KiWi har fått i uppdrag av Stockholm konst att göra ett konstprogram för Kolkajen som är en del av stadsutvecklingsprojektet Norra Djurgårdsstaden. Området är den sista utbyggnaden i Hjorthagen och fullföljer den påbörjade kvartersbildningen utmed Husarviken och Lilla Värtan fram till Ropsten. Området med sitt unika läge mellan gasverksområdet, Nationalstadsparken och Lilla Värtans utsträckta vattenlandskap har alla förutsättningar att bli ett av stadens mest attraktiva.

Konstprogrammet syftar till att hitta vägar för arbetet med den konstnärliga gestaltningen av området och fullfölja det

arbete som inletts i de två första etapperna. Konstprogrammet kommer att lokalisera platser och finna lämpliga konstnärliga strategier och uttryck för att ge Kolkajen ett starkt och tydligt konstnärligt innehåll i intimt samspel med landskap och arkitektur. Allt för att ge boende och besökare en god helhetsupplevelse av området.

Den offentliga konsten har sedan mellankrigstiden folkbildningstradition utgjort en viktig del av vår demokratiska tradition och det offentliga samtalet, starkt manifesterat i många av våra äldre bostadsområden. En tradition som är viktig att värna.

Den nuvarande kajlinjen mot Lilla Värtan och Tranholmen, kajen bevaras som en del den blivande kanalen

Projektets organisation

Samrådsgrupp för konstnärlig gestaltning av Hjorthagen, Etapp 3, Kolkajen

Britta Eliasson, Projektledare, Exploateringskontoret
Gösta Olsson, Projektledare, Exploateringskontoret
Anna-Stina Bokander, planarkitekt, Stadsbyggnadskontoret
Ulf Nordfjell, Landskapsarkitekt, Ramböll
Martin Laursen, Landskapsarkitekt, ADEPT
Martin Arfalk, Arkitekt, MANDAWORKS
Tony Nilsson (S), Stockholms konstråd
Birgitta Stjärneback (M), Stockholms konstråd
Anna-Karin Ericson, Projektchef, Stockholm konst
Jenny Lawner, Projektadministratör, Stockholm konst
Martin Wickström, projektledare konst, Stockholm konst/KiWi
Ulf Kihlander, projektledare konst, Stockholm konst/KiWi

Beslutsfattare i samrådsgruppen är beställaren, Stockholm konst, politikerna, arkitekt och landskapsarkitekt. Vid beslutsmöten måste det alltid vara en samrådsgrupp i konstnärlig majoritet vilket betyder att Stockholm konst, arkitekt och landskapsarkitekt alltid ska ingå i samrådsgruppen för att uppnå konstnärlig majoritet. Övriga deltagare i så som byggprojektledare, förvaltare, brukare, ansvarig för tillgänglighet, m.fl. räknas som adjungerade och har, om oenighet i samrådsgruppen skulle uppstå, inget mandat vid beslut.

Hjorthagen och dess historia

Hjorthagen var en gång vad namnet beskriver, en djurgård anlagd av Johan III i slutet av 1500-talet där man höll hjortar och renar.

I slutet av 1800-talet påbörjades tre stora verksamheter som kom att prägla området under hela 1900-talet. Först togs Värtahamnen i bruk, därefter gasverket och sedan Värtaverken som producerade elektricitet.

Hamnen och Värtaverket är fortfarande aktiva industrimiljöer. I Värtaverket görs numera både elektricitet, fjärrvärme och

Enprocentsregeln anger att en procent vid ny-, om- och tillbyggnad i Stockholm stad ska avsättas för konstnärlig gestaltning. Regeln klubbades igenom av stadens politiker redan 1963. Den offentliga konsten – som alla har tillgång till – är en del av vårt demokratiska samhälle. Alla stockholmare, oavsett vem man är eller hur man lever, ska ha möjlighet att uppleva konst i sin närmiljö.

fjärrkyla. Värtahamnen är Stockholms huvudhamn och en i högsta grad levande miljö som idag har en allt större del passagerartrafik.

Gasverksområdet har däremot spelat ut sin roll som energiproducent för Stockholms stad. Men det kommer med sin karakteristiska arkitektur och mäktiga skala att utgöra en central och mycket tongivande del av den pågående utbyggnaden av Hjorthagen. Stora delar av gasverksområdet ritades av Ferdinand Boberg, han ritade även delar av det ursprungliga Värtaverket.

Den centrala delen av gasverksområdet

Den del av området som nu projekteras var under gasverkstiden just en kolkaj där kolet lastades av och lagrades i väntan på att omvandlas till stadsgas.

I och med industrialiseringen av området blev Hjorthagen bebyggt och blev den första industriförorten inom Stockholms stad. Stadsdelen började byggas vid sekelskiftet och byggdes vidare fram till 50-talet.

I dag är Hjorthagen en idyll på toppen av berget inklämd mellan gasverksområdet,

Energihamnen och Värtaverket, blickandes ut över Värtans vattenytor med livlig verksamhet och Lidingö, Tranholmen och med Kungliga nationalstadsparken som grön fond. Uppe på berget känns det som tiden stått still.

De nya kvarteren sträcker sig utmed Husarviken, runt berget från Norra länken i söder till Ropsten i norr. Hjorthagens gamla delar påverkas inte direkt. Om så, positivt med ett ökat utbud av kultur, handel och förbättrade kommunikationer.

Hjorthagens bibliotek

Kolkajen

Kolkajen är den nordligaste delen av det stora stadsutvecklingsprojektet Norra Djurgårdsstaden.

Området fullföljer den påbörjade kvartersbildningen utmed Husarviken mot Ropsten och avslutas med en anlagd ö längst upp mot Lilla Värtan. Det kommer att rymma cirka 2 000 bostäder och 70 000 kvm lokaler för kontor och handel. Norra Djurgårdsstaden är ett av de stora stadsutvecklingsprojekt som syftar till att råda bot på den stora bostadsbristen i ett ständigt växande Stockholm.

Ropsten kommer att vara den naturliga entrépunkten till hela området. Med tunnelbanan, Lidingöbanan, bussar,

pendelparkering för bilar och eventuell framtida anslutning av Spårväg city utgör Ropsten en mycket viktig trafiknod.

Med sitt läge mellan Kungliga nationalstadsparken med sina vidsträckta naturområden och Lilla Värtans öppna vattenytor har Kolkajen en oerhörd potential. Det ligger dessutom i direkt anslutning till Gasverksområdet med sin fantastiska arkitektur och skala. Ett område som till stora delar kommer att bevaras och präglas av kulturverksamhet: scener, museer, ateljéer, skolor, caféer, restauranger, saluhall och torghandel. Gasverksområdet blir en självklar centralpunkt i det nya området, men även en plats som kommer att locka besökare utifrån.

Bro över inre Husarviken till Nationalstadsparken

Vattengasverket

Husarviken mot Nationalstadsparken

Illustration, Adept & Mandaworks

Den nuvarande kajlinjen mot Lidingö

Inom området bevaras tre byggnader. Dels Vattengasverket och Tjärfabriken, vackra hus från gasverkstiden som bevaras och ges nya funktioner. Dels kommer Fortums fjärrvärmeverk, som utgör en viktig del av Stockholms energiförsörjning, att ligga kvar inom området.

I anslutning till Ropsten anläggs ett torg som möter besökaren som anländer med tunnelbana eller buss. Från torget leder Bobergsgatan, en generös trädbeväxt boulevard, ner till Stadsdelsparken. Parken sträcker sig ner till Husarviken där en bro anläggs för att man lätt ska kunna ta sig över till Nationalstadsparken. Bobergsgatan passerar genom parken och fortsätter sedan genom hela området och ansluter till Södra länken.

Centralt i området ligger Vattenarenan. Det är en utspärad del av Lilla Värtan som ligger mellan den nyskapade ön i Husarvikens förlängning och den utfyllda delen av den nuvarande kajen nedanför Fortums fjärrvärmeverk. Vattenarenan kommer att bli en naturlig mötesplats med möjlighet för bad, båtliv och skridskoåkning. Inåt ligger Vattengasverkets vackra fasad som tydlig fond och de stora byggnaderna i Gasverksområdets centrala delar och det nya bostadstornet i bakgrunden. Åt andra hållet ser man ut över Lilla Värtan mot Lidingö.

Den nuvarande yttre kajkanten kommer att bevaras och bli en del av den kanal som

avgränsar den skapade ön från det intilliggande kvarteret. Här vill man bevara kajens detaljer för att påminna om den industriella epoken i platsens historia.

Utmed den nuvarande, östra kajlinjen skapas Den gröna boulevarden, som leder från vattenarenan mot Ropsten och den nya Lidingöbron. Även här ska kajens karaktär och industriella rester bevaras så att man förstår att det som nu är en boulevard tidigare utgjorde strandlinjen. Nedanför boulevarden mot Vattenarenan görs en utfyllnad som kommer att rymma ett antal bostadskvarter.

Hela området kommer att byggas på de gåendes villkor. Lokalgatorna inom kvarteren vid sidan av Bobergsgatan, som utgör områdets huvudgata, utformas som gångfartsgator.

Kolkajen har alla möjligheter att bli ett av Stockholm mest attraktiva områden. Med sitt fantastiska läge och sitt stora framtida utbud av kultur i gasverksområdet kommer det att attrahera många besökare utifrån, och inte bara Stockholmare. Det kommer att bli ett besöksmål i världsklass därför finns det alla skäl att lägga nivån på de konstnärliga projekten mycket högt, här är enprocentsregeln alltså i allra högsta grad motiverad. Det vore även önskvärt att få enskilda byggherrar intresserade av att bidra för att ytterligare öka möjligheten till storslagna projekt. Ett samarbete med trafikförvaltningen (SL) ses också som mycket viktigt.

Beställare är Exploateringskontoret.

Byggherrar är både privata och allmännyttan.

Området som det ser ut idag, från andra sidan Husarviken

Gasklockorna med Gunilla Klingbergs promenadväg, *Vardagslivets Gång*, 2013

Allmänna förutsättningar för konsten

Kulturen är en mycket viktig del av vårt samhälle och utgör en av grundförutsättningarna för en stark demokrati. Många kulturyttringar kan man som medborgare välja bort, man kan avstå från att läsa böcker, lyssna på musik, gå på teater och se konstutställningar. Den offentliga konsten har här en särställning, den når och påverkar oss alla. Det är därför oerhört viktigt att arbetet med den offentliga konsten ges hög prioritet, och mycket glädjande att Stockholm stad med kraft hävdar och arbetar efter enprocentsregeln.

Detta ställer även krav på den offentliga konsten, den kan inte som på ett galleri eller museum spela helt fritt med starkt och provocerande innehåll. Samtidigt får den inte reduceras till ett dekorativt

element utan måste bära förmågan att ställa frågor, och kanske ge svar om våra liv, våra relationer och vår miljö, en viktig balansgång i valet av konstnärskap och platser.

Visionen med konsten i området är att ytterligare öka områdets attraktionskraft med unika platser där människor, arkitektur och konst möts. Möten bortom det vardagliga och rationella, som i bästa fall genererar nya tankebanor.

Konstprojekten ska vara permanenta, platsspecifika utomhusprojekt, med traditionella materialval. I den här etappen kommer det endast att handla om svenska konstnärskap.

Konsten kommer att vara en självklar del av de boendes vardag, men den kommer även att upplevas av de många besökare som områden av den här karaktären lockar.

Områdets mest offentliga platser med störst genomströmning av människor lämpar sig bäst för konstnärliga projekt, fyra starka platser har lokaliserats:

Torget vid Ropsten
Terrasseringen mellan vattengasverket
och vattenarenan
Stadsdelsparken
Den gröna boulevarden

Att konsten projekteras tidigt och parallellt med övriga delar i en byggprocess är nästan alltid en fördel. Man kan spara pengar och resurser genom samordning av markberedning, vattendragning, el,

logistik etc. Men den största vinsten gör man genom att ge konsten samma grundläggande värde som alla andra delar av ett projekt.

Men här föreligger i flera fall bara en allmän planläggning av området med grundstrukturer och kvartersbildningar som gör det svårt för konstnärerna att nu fullfölja skissarbetet.

Därför bör processen ske succesivt och inledas med att konstnärerna kontrakteras och får till uppgift att genomföra en idéskiss i nära samarbete med projektledare, landskapsarkitekter och beställare. När de olika platsernas utformning blir färdig genomförs en andra, mer detaljerad och slutgiltig skissomgång.

Gunilla Klingbergs, *Vardagslivets Gång*, 2013

Konstens platser

Torget vid Ropsten

Den första plats man möter om man anländer via Ropsten är det nya torget som ansluter till Bobergsgatan. Här är utformningen av platsen fortfarande ganska vag. Exakt var och hur konsten ska läggas in och integreras är för tidigt att säga. Men helt klart är att platsen kommer att bli mycket urban med höga hus, starka inslag av handel, service och inte minst kollektivtrafik med tunnelbana, bussar och eventuell ytterligare spårbunden trafik med Spårväg city. Här ser vi det som självklart att på ett tydligt sätt addera en permanent konstnärlig gestaltning, en skulptur eller en serie skulpturer som ledsagar besökaren vidare mot områdets centrala delar. Här behövs ett konstnärligt uttryck som skiljer sig från det urbana och högteknologiska, bort från bussar, affärer och asfalt. Vi söker ett uttryck som på ett tydligt och

handfast sätt kopplar till den natur som alltid, trots det urbana finns nära oss, både mentalt och fysiskt. Vi söker här ett konstnärskap som tar sin direkta utgångspunkt i naturens former och strukturer.

Här vill vi arbeta med **Carl Boutard**, en skulptör som arbetar i traditionella material och med ett tydligt organiskt formspråk, som kommer att utgöra en vacker och stark kontrast till den urbana stadskänslan. Med sina skulpterade och avgjutna växtdelar kommer han att ge platsen precis vad som behövs i form av organiska former. Han har i tidigare projekt visat att han förmår hantera den stora skala som krävs på en plats som denna. Vi hoppas att ett projekt med Carl Boutard kan få en förlängning och utsträckning utmed Bobergsgatan.

I och med att torget ligger i direkt anslutning till Ropstens tunnelbanestation och bussterminalen ser vi det som mycket

Viktigt att här ha en dialog om konsten med trafikförvaltningen (SL).

Carl Boutard, *Into the Wild*, Lunds universitet, 2013, Statens konstråd

Carl Boutard, *Into the Wild*, Lunds universitet, 2013, Statens konstråd

Terrasseringen mellan vattengasverket och vattenarenan

Vattenarenan i sig kommer att innehålla så mycket verksamhet och liv att den blir för visuellt bullrig för att inrymma ett konstverk. Däremot är platsen mellan vattengasverket och vattenarenan i terrasseringen ner mot hamnbassängen en mycket lämpligt plats för en stark och tydlig solitär skulptur. Mötet mellan vattenlandskapet i den inre mindre bassängen och Lilla Värtans öppna vidder med vattnet i ständig förändring och rörelse behöver ett tydligt svar i en skulptural gestaltning som med ett både hantverksmässigt och organiskt uttryck speglar vattnets eviga rörelsemönster.

Platsens utgör hela områdets hjärta, här kommer det sjuda av ständig aktivitet.

Här vill vi se ett starkt och personligt uttryck. En känsla av fragilitet men som samtidigt klarar av ett gäng klättrande dagisbarn eller nykära tonåringar.

Här är det viktigt att tidigt planera och bereda plats för konstverket i samarbete med konstnär och landskapsarkitekt.

Här vill vi arbeta med **Eva Hild** som tydligt visat att hon har precis den känsla för skala och formspråk som kommer att lösgöra sig och stå tydlig och stark i en visuellt stökig och levande miljö i ständig förändring. Hennes skulpturer äger förmågan att förundra och förtrolla samtidigt som det lockar till beröring.

Eva Hild, *Rubato*, Malmö Live, 2015, Malmö kommun

Eva Hild, *Wholly*, Borås, 2010, Borås kommun

Eva Hild, *Hållrum*, Campus Varberg, 2008

Stadsdelsparken

Stadsdelsparken utgör en underbar passage genom området. Med sitt vackra läge, med utsikt över Husarviken och Nationalstadsparken, ser vi parken som en självklar plats för ett skulpturprojekt. Många kommer att vistas i parken, familjer med picknick korgar, fnissande ungdomsgång och pensionärer på promenad med hunden. En fantastisk plats där vi vill arbeta med en skulptural, permanent gestaltning. Vi vill föra in fragila arkitektoniska element i en skala som skapar rumsligheter som låter parkbesökarna passera igenom. Vi ser ett tätt samarbete mellan konstnär och landskapsarkitekt där de i dialog skapar spännande rumsligheter. En sorts modernt ruinlandskap där byggstenarna inte är kolonner i marmor utan istället vardagliga bagateller i nya oanade kombinationer och i en helt ny skala.

Vi vill här arbeta med **Jockum Nordström** som är en konstnär med ett mycket

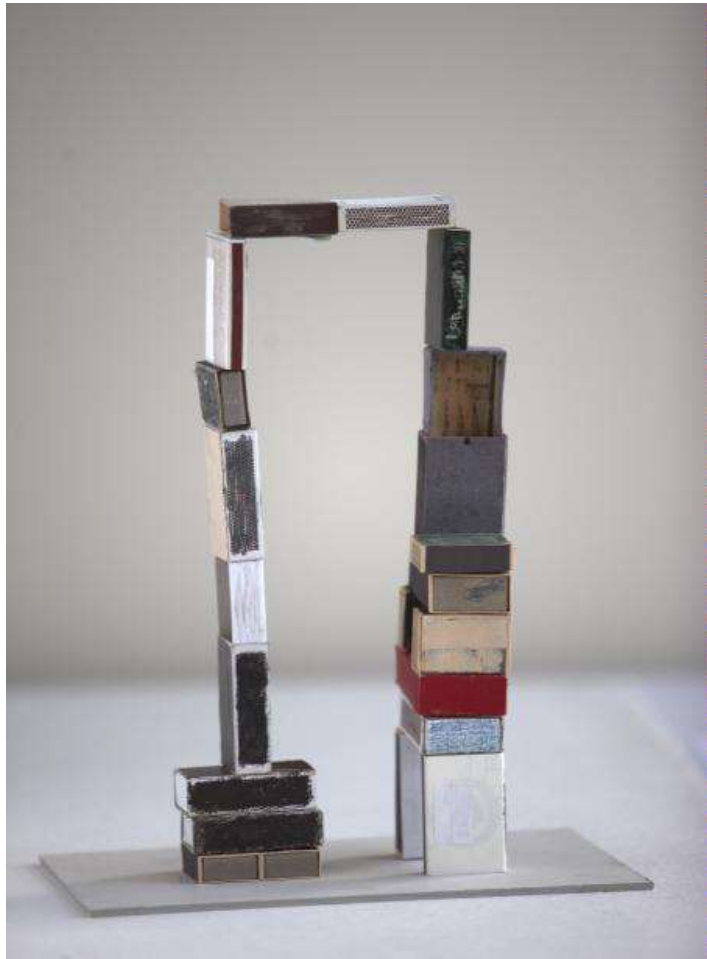
personligt och ömsint uttryck, dessutom en världsartist precis som Eva Hild.

Jockum Nordström har på senare år arbetat allt mer med skulptur parallellt med sina collage och teckningar. Hans hus ur förortens miljonprogram har hela eller som arkitektoniska fragment lämnat pappret och fått skulptural form. En magisk balansakt som vi vill se i ett större format. Vi är övertygade om att hans skulpturala uttryck kommer att landa perfekt i parkmiljöns växtlighet. Här är det viktigt att konstnären arbetar parallellt och i nära samarbete, inte bara med landskapsarkitekten utan även med tekniker, gjutare och arkitekt för att på ett bra sätt anpassa hans fragila skulpturer till det som krävs i ett större format och i en utomhusmiljö.

Att han på det sätt som vi önskar går upp i skala och anpassar sig till utomhusmiljö kommer att bli helt unikt. Det här blir den första och enda gången han gör det, ett tillfälle Stockholm inte har råd att avstå.

Jockum Nordström, *Mols*, 2008

Jockum Nordström, *Gavel*, 2010

Jockum Nordström, *Långbyxa*, 2012

Övriga platser för konst

Inom området finns även ett antal platser som känns lockande och lämpliga för konstnärliga tillägg. Vid vårt första besök i området och i diskussion med samrådsgruppen pratade vi bland annat om att använda rester och byggnader från gasverksområdet som utgångspunkt för både konst och/eller lekverksamhet. Fantastiska konstruktioner som kändes mycket lockande. Efterhand framkom det dock att detta var alldeles för farligt, komplicerat och dyrbart.

Möjligtvis kan något av detta som nu tas bort återanvändas i ny konstnärlig form. Det skulle både utgöra ett minne och en rest från den tidigare verksamheten och ett sätt att infoga den konstnärliga arbetet i det generella miljöarbetet som ska präglade hela området genom återvinning. En metod vi inte gått djupare in i men som förhoppningsvis borde gå att erbjuda konstnärerna som en möjlig väg att närma sig platsen och projektet.

Moderna delar av gasverksområdet, kanske konstnärligt råmaterial

Kriterier för val av konstnärer

Valet av konstnärskap grundar sig på en analys av platsen, behov, funktion och byggprojekt. De valda konstnärerna har förmågan att arbeta platsspecifikt för de valda platserna, har ett avancerat och samtida konstnärligt uttryck och kan arbeta i en specifik kontext. De har god kännedom om hållfasta material och tekniska lösningar samt erfarenhet, kunskap och förståelse om att arbeta med konstnärlig gestaltning på offentlig plats i ett nära samarbete med t.ex.

landskapsarkitekter samt medvetenhet om att gestaltningen ska hålla över tid.

Urvalet av konstnärer har gjorts från ett stort antal konstnärer, via webben, Stockholm konsts stora bibliotek med konstnärsmappar. Vår mångåriga verksamhet både inom Statens konstråd och KiWi har gett oss en unik översikt över svenska konstnärer, något som naturligtvis använts i våra val av konstnärskap. Urvalet har gjorts med hänsyn till etnicitet, mångkulturella aspekter och genusperspektiv.

Tidsplan

Markanvisningstävling i maj 2016.
Samråd program i maj 2016.
Konstprogram beslut september 2016.
Skissperiod idéskiss under hösten 2016.
Beslut om idéskiss i januari 2017.
Planerad byggstart för etappen år 2018 och inflyttning sker mellan 2019-2025.

Budget

Exploateringskontoret avsätter ca 10 000 000 SEK exklusive moms, markberedning m.m. till konstnärlig gestaltning för Kolkajen. Detaljerad budget i separat bilaga.

Stockholm 20160913
KiWi

Nationalstadsparken, 2016

Kolkajen, 2025, Illustration, Adept & Mandaworks